

नेपाली र माझी भाषामा व्याकरणात्मक कोटिको तुलना

वासुदेव गौतम

महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल, त्रिभुवन विश्वविद्यालय

Correspondence: bashudevgaoutam50@gmail.com

Article info:

Received: February 10, 2024

Revised: March 17, 2024

Accepted: April 2, 2024

सूचक शब्द :

अध्ययन, द्विभाषा, वक्ता, शिक्षण, सिकाइ

लेखसार नेपाल बहुभाषिक देश हो । यहाँ करिब १२४ ओटा भाषाका वक्ताहरु रहेका छन् । विश्वमा बोलिने विभिन्न भाषा परिवारहरुमध्ये नेपालमा छओटा भाषा परिवारका भाषाहरु बोलिन्छ । ती भाषा परिवारमध्ये भारोपेली भाषा परिवारे एक हो । यसै परिवारभित्र बोलिने भाषा हो- माझी भाषा । यो भाषाका वक्ताहरु वि.सं. २०७८ सालको जनगणनाअनुसार करिब १० हजार अर्थात् ०.०१२ प्रतिशत छन् । यो भाषाका वक्ताहरु विभिन्न नदीका किनारमा छरिएर बसेवास गर्दै आएका छन् । यिनीहरु माछा मारेर आफ्नो जीविकोपार्जन गर्दै आएका छन् । माझीहरुले बोल्ने भाषा भएकाले यो भाषाको नाम माझी भाषा रहेको छ । यो भाषा पिछडिएको भाषाको वर्गमा पर्दछ । त्यसैले यो भाषाको बारेमा केही कतैबाट खोज अनुसन्धान भएको पाइँदैन । यसैकारणले यस्तो पिछडिएको भाषाको अध्ययन अनुसन्धान गर्नु नै यो अध्ययनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । नेपाली र माझी भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष सबैमा व्यतिरेकी पाइन्छ । माझी भाषामा पनि आफ्नै किसिमको व्याकरण व्यवस्था रहेको कुरा नै प्रस्तुत अध्ययनको प्राप्त हो । यो प्राप्त गर्नको लागि प्राथमिक स्रोत र द्वितीयक स्रोतलाई अध्ययनको विधि बनाइएको छ । प्रस्तुत अध्ययनले दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउँदछ । माझी भाषाको व्याकरण व्यवस्थाका आधारमा विमातृभाषी शिक्षकले माझी भाषाका वक्ताहरुको लागि नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा यो अध्ययनले महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउँने कुरामा आशा गर्न सकिन्छ ।

विषय प्रवेश

माझी भाषा नेपालमा बोलिने विभिन्न भाषाहरु मध्ये एक हो । यो भाषाका वक्ताहरु वि.सं. २०७८ सालको जनगणनाअनुसार ०.०१२ प्रतिशत रहेका छन् । यो संख्या कूल जनसंख्याको ज्यादै न्यून हो । लोपोन्मुख हुन लागेको यो भाषाका वक्ताहरु नेपालको विभिन्न भागमा छरिएर बसोवास गरेका छन् । यिनीहरुले नदीका किनारमा माछा मारेर आफ्नो जीविका चलाएका छन् । यिनीहरुको पातलो बस्ती भएको ठाउँमा नेपाली भाषाको प्रभावमा परी यो भाषा लोप भएको अवस्था छ भने बाक्लो बस्ती भएको ठाउँमा भने यो भाषा नेपाली भाषाको कम प्रभाव परेको हुनाले यो भाषा जीवित रहेको पाइन्छ । रामेछाप जिल्लाको सुनापति गा. पा.को गुन्सी, ढोडिनी, डहु, खाँडादेवी गा.पा. को लुभु, कोथापे, सित्खा, रजगाउँ, मन्थली नगरपालिकाको मन्थली, सेलेघाट, करमवोट, चिसापानी आदि स्थानहरुमा माझीहरुको बाक्लो बस्ती छ । यस्तै बाक्लो बस्ती भएका विभिन्न स्थानमध्ये खाँडादेवी गा.पा. अन्तरगत पर्ने रजगाउँमा माझी भाषाको स्तरी रूपको प्रयोग भएको पाइन्छ (गौतम, २०७९ पृ. १) ।

नेपालमा छओटा भाषा परिवारका भाषा बोलिन्छ । ती भाषा परिवारमध्ये सबैभन्दा बढी वक्ता भएको परिवार भारोपेली भाषा परिवार हो । नेपालमा यो भाषा परिवारका विभिन्न भाषाहरु बोलिन्छ । ती भाषाहरु मध्ये माझी भाषा एक हो । माझी भाषा नदी किनारामा बस्ने माझीहरुले बोल्ने भएकाले यो भाषाको नामकरण माझी भाषा रहेको हो (विष्ट, २०४२ पृ. २२) । यो जातिलाई राज्यले पीछडिएको जाति भनेर राखेको छ । यिनीहरुले बोल्ने भाषा नेपाली भाषाको प्रभावले आज लोप हुने अवस्थामा पुगेको छ । कतिपय स्थानका माझीहरुले आफ्नो भाषा बोल्ने जान्दैनन् भने केही स्थानका माझीहरुले मात्र आफ्नो भाषा बोल्ने गर्दछन् । राष्ट्रभित्र बोलिने कुनै पनि भाषा राष्ट्रको अमूल्य निधि हो । यस्तो अमूल्य निधि माझी भाषाको अध्ययन गरी यो भाषाको विकास गर्न अति आवश्यक छ । आजसम्म माझी भाषाको अध्ययन खासै भएको छैन । यस भाषामा पुस्तकहरु पनि लेखिएका छैनन् । यो भाषाको अध्ययन विश्लेषणमा विद्वान्हरुको खासै दृष्टि पुगेको देखिँदैन । शर्माको (शर्मा, २०३९, पृ. ५५) 'हाम्रो समाज एक अध्ययन' (साभा प्रकाशन, २०३९) मा माझीहरुको सामान्य

उल्लेख गरेका छन् । विष्टको(विष्ट, १९८०, २९) मा पनि माभी भाषाको सामान्य कुरामात्र उल्लेख गरिएको छ । रमेशकुमारको पूर्वी नेपालका माभी जातिको एक संस्कृति (हाम्रो संस्कृति) मा माभीहरूको बारेमा सामान्य जानकारी दिइएको पाइन्छ । भोजराज थपलिया 'बोटे जाति : एक परिचय' र हीरामणि शर्मा पौड्यालको 'बोटे भाषाको अध्ययन' यी दुई पुस्तकमा माभी भाषाको अध्ययन गरिएको छ । त्यसैले पनि यो भाषाको अध्ययन हुनु जरुरी छ । यसको अध्ययन पश्चात् दोस्रो भाषाको रूपमा शिक्षण गर्न चाहनेहरूका लागि यो अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउँदछ । त्यसैले यसको व्याकरण व्यवस्थाको जानकारी नभइ दोस्रो भाषाको रूपमा शिक्षण गर्न सकिदैन । त्यस कारणले पनि यो भाषाको अध्ययन हुनु आवश्यक छ । भाषा देशको साँस्कृतिक सम्पति हो । यस्तो साँस्कृतिक सम्पतिको अध्ययन हुनु अपरिहार्य बनेको अवस्थामा भारोपेली परिवारमा पर्ने माभी भाषाको शब्दवर्ग र व्याकरणका प्रमुख पक्षहरूमा पाइने समानता र असमानताको पहिचान गर्नु प्रस्तुत अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य हो ।

सैद्धान्तिक पर्यावलोकन

यस अध्ययनमा तुलना गरी विश्लेषण गरिएका व्याकरणात्मक कोटिको सैद्धान्तिक पर्यावलोकनलाई यसप्रकार उल्लेख गरिएको छ :

लिङ्ग

पुरुष जाति तथा जाति बुझाउने शब्दको रूपलाई लिङ्ग भनिन्छ । लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित हुन्छ (सिग्दाल, २०५० : १९) ।

वचन

एक वा अनेक पदार्थ बुझाउने शब्दको स्वरूपलाई वचन भनिन्छ (सिग्दाल, २०५० : २५) ।

तृतीय पुरुष

वक्ता र स्रोता बाहेकको कथन विषयवस्तु तृतीय पुरुषमा व्यक्त हुन्छ । यसलाई अन्य सन्दर्भ पनि भनिन्छ (अधिकारी, २०४९ : ६८) ।

आदर

नेपाली भाषामा आदरले पनि व्याकरणात्मक कोटि दर्शाउँछ । यो मानवीय प्रसँगमा बहुवचन वा संयुक्त क्रियाद्वारा व्यक्त हुन्छ । आदर मूलतः स्रोता र अन्य सन्दर्भमा व्यक्त हुन्छ (अधिकारी, २०५२ : ६६) ।

आदररहित

नेपाली भाषामा आदर नजनाउने वा आदरका दृष्टिले अचिन्हित प्रयोग आदररहितमा पर्दछन् (अधिकारी, २०५२ : ६७) ।

मध्यम आदर

मध्यम आदर व्यक्त गर्दा क्रियापद स्पष्टतः बहुवचन हुन्छ, मानवीय जातिवाचक नाम ओकारान्त छ भने बहुवचनमा जस्तै यसमा पनि आकारान्त हुन्छ (अधिकारी, २०५२ : ६७) ।

उच्च आदर

नेपाली भाषाको उच्च आदरार्थीमा स्रोता सन्दर्भ जनाउने सर्वनाम 'तपाईं' हो र अन्य सन्दर्भ जनाउने सर्वनाम 'उहाँ' हो (अधिकारी, २०४९ : ६९) ।

उच्चतर आदर

नेपाली भाषामा सर्वनामका रूपमा 'हजुर' शब्दले स्रोता सन्दर्भ जनाउँछ र यसको अन्य सन्दर्भ जनाउने सर्वनाम चाहिँ देखिदैन (अधिकारी, २०४९ : ७०) ।

विशेष आदर

उच्च आदरार्थीकै प्रसँग विशेषमा मानबोधक 'आफू' शब्दको प्रयोग भएको भेटिन्छ (अधिकारी, २०४९ : ६९) ।

काल

काल भनेको समय हो । भाषाका व्याकरणमा काल भन्नाले क्रियापदले वर्णन गरेको कार्यव्यापारको वा अवस्थाको समय भन्ने बुझिन्छ । परम्परागत व्याकरणमामा तीन प्रकारका काल छन् : भूतकाल, वर्तमानकाल र भविष्यत्काल (अधिकारी, २०४९ : ८४) ।

(अ) भूतकाल

भूतकालले वितिसकेको कुरालाई जनाउँछ (अधिकारी, २०४९ : ८४) ।

(१) सामान्य भूतकाल

- यस पक्षले क्रियाको व्यापार सामान्य रूपमा अघि भइसकेको जनाउँछ (शर्मा, २०५० : २९८) ।
- (२) अपूर्ण भूतकाल
यस पक्षले क्रियाको व्यापार बितेको समयमा भइरहेको जनाउँछ (शर्मा, २०५० : २९८) ।
- (३) पूर्ण भूतकाल
कार्यको सिद्धि वा पूर्णता जनाउने पक्ष पूर्ण भूत हो (अधिकारी, २०४९ : ८७) ।
- (४) अभ्यस्त भूतकाल
यस पक्षले क्रियाको व्यापार आवृत्ति, नियमिततालाई जनाउँछ (शर्मा, २०५० : २९५) ।
- (५) अज्ञात भूतकाल
पहिले थाहा नदिई पछि अनुभव गरेको अवस्था जनाउनेलाई अज्ञात भूतकाल भनिन्छ (अधिकारी, २०४९ : ८७) ।
- (आ) वर्तमान काल
क्रियाका व्यापारको समय भइरहेको कुरा बुझिन्छ भने त्यसलाई वर्तमान काल भनिन्छ (चापागाई, २०४६ : १५२) ।
- (१) सामान्य वर्तमान काल
यसले क्रियाको कार्य व्यापार अहिले हुनु जनाउँछ (शर्मा, २०५३ : ११६) ।
- (२) अपूर्ण वर्तमान काल
यसले कथन क्षणमा कार्य हुँदै गरेको पक्षलाई बुझाउँछ । यसले क्रियाको व्यापार अहिले भइरहेको जनाउँछ (शर्मा, २०५३ : २९५) ।
- (३) पूर्ण वर्तमान काल
यसले कथन क्षणमा कार्य भइसकेको पक्षलाई बुझाउँछ । यसले क्रियाको कार्यव्यापार अघि नै सकिएको तर त्यसको प्रभाव चाहिँ अहिले पनि रहेको जनाउँछ (शर्मा, २०५३ : २९६) ।
- (इ) भविष्यत् काल
यसले पछि आउने समयलाई जनाउँछ । यो कालमा कार्यव्यापार वा अवस्था आउँदो समयमा हुने बुझिन्छ भने त्यसलाई भविष्यत् काल भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : १९१) ।
- (१) सामान्य भविष्यत् काल
यसले निश्चय भल्काएर क्रियाको व्यापार पछि आउने समयमा हुने जनाउँछ (शर्मा, २०५३ : २९४) ।
- भाव
क्रियाद्वारा वक्ताको मनोभाव वा मनोवृत्ति जनाउने काटिलाई भाव भनिन्छ (अधिकारी, २०४९ : ८९) ।
- (१) सामान्यार्थ
वक्ता वा लेखकको सामान्य भाव वा निश्चय बुझाउने क्रियाको रूपलाई सामान्यार्थ भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : २९६) ।
- (२) विध्यर्थ
मुख्यतः आज्ञा वा इच्छाको मनोभाव बुझाउनेलाई विध्यर्थ भनिन्छ (अधिकारी, २०४९ : ८९) । विध्यर्थ दुई प्रकारका छन् : आज्ञार्थ र इच्छार्थ (शर्मा, २०५३ : २९७) ।
- (अ) आज्ञार्थ
वक्ता वा लेखकको आज्ञा, हुकुम, आदेश आदि वृत्ति बुझाउने क्रियाको रूपलाई आज्ञार्थ भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : २९७)
- (आ) इच्छार्थ
वक्ता वा लेखकको अनुरोध, अनुनय, विन्ती, प्रार्थाना, इच्छा आदिको वृत्ति बुझाउने भावलाई इच्छार्थ भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : २९८) ।
- (इ) अनिश्चयार्थ
यसले मुख्यतः सम्भावनार्थ र सङ्केत बुझाउँछ (शर्मा, २०५३ : २९८) ।
- (क) सम्भावनार्थ
निश्चित नभइसकेका कुराको अनुमान वा सम्भावना बुझाउनेलाई सम्भावनार्थ भनिन्छ (अधिकारी, २०४९ : ९०) ।
- (ख) सङ्केतार्थ
क्रियाको व्यापार अवास्तविक र असाध्य छ भनेर बुझाउने भावलाई सङ्केतार्थ भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : २९९) ।
- (ख) सङ्केतार्थ
क्रियाको व्यापार अवास्तविक र असाध्य छ भनेर बुझाउने भावलाई सङ्केतार्थ भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : २९९) ।

अनुसन्धान प्रश्नहरू

यस अध्ययनको प्रमुख समस्याको प्राज्ञिक समाधानमा गर्नका लागि प्रस्तुत अध्ययनमा निम्न लिखित अनुसन्धान प्रश्नहरूको समाधान पहिल्याउने प्रयास गरिएको छ :

- (क) माझी भाषाको व्याकरणात्मक कोटिहरू के कस्ता छन् ?
- (ख) नेपाली र माझी भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको तुलना के कसरी गर्न सकिन्छ ?

उद्देश्य

प्रस्तुत अध्ययनको समस्यालाई समाधान गर्न निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखिएको छ :

- (क) माझी भाषाको व्याकरणात्मक कोटि पहिचान गर्नु ,
- (ख) नेपाली र माझी भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको तुलना गर्नु ,

अध्ययनको सीमाङ्कन

यस अध्ययनका सीमाहरूलाई निम्नअनुसार बुँदागत उल्लेख गर्न सकिन्छ :-

- (क) प्रस्तुत अध्ययन रामेछाप जिल्लाको खाँडादेवी गा.पा. क्षेत्र रजगाउँमा बसोवास गर्ने माझीहरूको भाषालाई केन्द्रबिन्दु मानी अध्ययन गरिएको छ ।
- (ख) यस अध्ययनमा माझी भाषाका व्याकरणात्मक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, क्रियाको (काल, पक्ष र भाव) को तुलना गरिएको छ ।
- (ग) प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता र अवलोकनको आधारमा अध्ययन गरिएको छ ।

अध्ययन विधि

यस अध्यायमा अनुसन्धानको प्रक्रियाको बारेमा वर्णन गरिएको छ । यहाँ विधिका विषय, तथ्याङ्क विश्लेषण, अनुसन्धानको ढाँचा, तथ्याङ्कको स्रोत, छनोट प्रक्रिया, सामग्री छनोट प्रक्रिया, अध्ययनको उपकरण, विधि तथा तथ्याङ्क विश्लेषणको बारेमा वर्णन गरिएको छ । अध्ययन प्रक्रिया सजिलो कार्य होइन तथापि पनि यसलाई योजनाबद्ध ढङ्गले अगाडि बढा सफलतासम्म पुग्न सकिन्छ । त्यसैले प्रस्तुत अध्ययनलाई सफल बनाउनका लागि आत्मसात् गरिने विधि तथा प्रक्रियाहरूमा तुलनात्मक विधि र वर्णनात्मक विधिलाई मुख्य आधार मानिएको छ ।

अध्ययनको ढाँचा

प्रस्तुत अध्ययन विधि गुणात्मक प्रकृतिको रहेको छ । यसमा प्राथमिक स्रोत र द्वितीयक दुवै स्रोतको उपयोग गरिएको छ । यस प्रकृतिको स्रोत अन्तर्वार्ता र विश्लेषणबाट प्राप्त भएको छ ।

जनसङ्ख्या र नमुना

प्रस्तुत अनुसन्धानका निम्ति रामेछाप जिल्लाको खाँडादेवी गा.पा. अन्तर्गत रहेको रजगाउँमा बसोवास गर्ने माझीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्या छनोटको रूपमा लिइएको छ । यस गाउँमा बस्ने एक जना शिक्षित वा अगुवा माझीको सहयोग लिइएको छ ।

सूचना सामग्री निर्माण र निर्मलीकरण

यस अनुसन्धानसँग सम्बद्ध सामग्री निम्नलिखित प्रक्रियाबाट सङ्कलन गरिएको छ :

प्रस्तुत अध्ययनको लागि सामग्री सङ्कलन गर्दा नमुना छनोट गरिएका जनसङ्ख्यालाई मूलतः व्याकरणिक कोटिको आधारमा तयार पारिएको प्रश्नावलीअनुसार अन्तर्वार्ता लिइएको छ । यसरी प्राप्त सामग्रीलाई प्राथमिक स्रोतको सामग्रीको रूपमा उपयोग गरिएको छ । यस अध्ययनको लागि प्राथमिक स्रोतबाट प्राप्त सामग्रीहरूलाई अध्ययन विश्लेषणको लागि द्वितीयक सामग्रीहरूलाई उपयोग गरिएको छ । यस अध्ययनसँग सम्बद्ध विश्लेषण गरिएका प्रकाशित सामग्री, भाषासँग सम्बद्ध अन्तर्वार्ताहरू, सम्बद्ध ग्रन्थहरू तथा अध्ययन प्रतिवेदनलाई द्वितीयक स्रोतको रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

सूचनाहरूको व्यवस्थापन र विश्लेषण

यस अनुसन्धानमा प्राथमिक स्रोतबाट प्राप्त भएका सामग्रीहरूको व्याख्या, विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको छ । यो विश्लेषण वर्णनात्मक रूपमा विश्लेषण गरिएको छ । प्राप्त तथ्याङ्कलाई तथ्याङ्क शास्त्रीय विधिको प्रयोग गर्दा सङ्ख्या तथा तालिकामा राखी विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययन तथ्याङ्कहरूको गुणात्मक विश्लेषणमा आधारित भएकाले अनुसन्धान ढाँचा पनि गुणात्मक नै रहेको छ ।

व्याकरणात्मक कोटिको विश्लेषण

यस अध्ययनमा नेपाली र माझी भाषाको व्याकरणात्मक कोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष र भावको आधारमा व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी विश्लेषण गरिएको छ ।

लिङ्ग

यसलाई विभिन्न स्थितिमा देखाउन सकिन्छ :

शब्दको तहमा तुलना

तालिका १: लिङ्गको तुलना

पुलिङ्ग		स्त्रीलिङ्ग	
नेपाली भाषा	माझी भाषा	नेपाली भाषा	माझी भाषा
पुरुष	अँड्या/ छोडारी	महिला	बेटी/ छुनेनी
लोगने	सायक	स्वास्नी	बोथक
अग्लो	ढाङ्गो	अग्ली	ढाङ्गी
पुङ्को	डल्या/ डल्या	पुङ्की	डल्ली

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १ मा उल्लेख भएअनुसार शब्दगत तहमा हेर्दा पुलिङ्ग र स्त्री लिङ्गमा नेपाली भाषामा जस्तै माझी भाषामा पनि आफ्नो छुट्टै शब्द रहेको पाइन्छ। त्यसैले नेपाली र माझी भाषामा व्यतिरेकी पाइन्छ।

वचन

नेपाली र माझी भाषा दुवैमा एक वचन र बहुवचन गरी दुईवटै भाषामा वचन पाइन्छ। जस्तै :

तालिका २: वचनको तुलना

एक वचन		बहुवचन	
नेपाली भाषा	माझी भाषा	नेपाली भाषा	माझी भाषा
भैंसी	भैंसी	भैंसीहरु	धेरै भैंसी
मानिस	मान्छ्यायी/मान्स्या	मानिसहरु	थुप्रै मान्छ्यायी
विद्यार्थी	लडिका	विद्यार्थीहरु	थुप्रै लडिका
गोरु	बदै	गोरुहरु	थुप्रै बदै

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा एक वचनबाट बहुवचनमा परिवर्तन गर्दा 'हरू' जोडिन्छ भने माझी भाषामा नेपाली भाषामा जस्तै एउटै शब्द प्रयोग भएको पाइदैन। माझी भाषामा धेरै वा थुप्रै जस्ता शब्द जोडिएर एकवचनबाट बहुवचन बनाइन्छ। यसरी तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा वचनको तहमा व्यतिरेकी रहेको पाइन्छ।

पुरुष

प्रथम पुरुष

प्रथम पुरुषका केही उदाहरणहरु :

तालिका ३. प्रथम पुरुषको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
म बजार जान्छु।	मुइँ बजार जाइसुँ।
हामी यहाँ बस्छौँ।	हाइँ यिच्छी बसैसे।
म पढ्छु।	मुइँ पढसुँ।
खाना खान्छु।	मुइँ भात खासुँ।
मैले घाँस काटे।	मुइँ घाँस काटै जासुँ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ३ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा 'म', 'हामी' प्रथम पुरुषमा प्रयोग हुन्छन् भने माझी भाषामा 'मुइँ', 'हाइँ' को प्रयोग हुन्छ। यसरी तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा प्रथम पुरुषको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ।

द्वितीय पुरुष

नेपाली भाषामा तँ, तिमी, तपाईँ हजुर द्वितीय पुरुष हुन भने माझी भाषामा 'तुइँ' द्वितीय पुरुषका रूपमा प्रयोग भएको पाइन्छ। उदाहरणका लागि –

तालिका ४: द्वितीय पुरुषको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
तँ मन्थली जा ।	तुइ मन्थली जा ।
तिमी पानी लिन जाऊ ।	तुइ पानी ल्याइ जा ।
तपाईं के गर्दै हुनुहुन्छ ।	तुइ चेटी गर्तिन रसस ।
तिमी कति बोल्छौ ।	तुइ केच्चा सारासस ।
हजुर यहाँ किन आउनुभयो ।	तुइ यानाइ चेटी गरइ आइल ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ४ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा 'तँ', 'तिमी', 'तपाईं', 'हजुर' जस्ता सर्वनाम द्वितीय पुरुषमा प्रयोग हुन्छन् भने माझी भाषामा एउटै शब्द 'तुइ' को मात्र प्रयोग हुन्छ । यसरी तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा द्वितीय पुरुषको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

तृतीय पुरुष

नेपाली भाषामा यो, ऊ, त्यो, उनी, तिनी जस्ता शब्दले तृतीय पुरुषलाई बुझाउँछ भने माझी भाषामा 'वा, या' तृतीय पुरुषका रूपमा प्रयोग भएको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका ५: तृतीय पुरुषको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
ऊ घर गयो ।	वा घर जाइले ।
उनी असल मान्छे हुन् ।	वा मजार मानस रैल ।
त्यो मुगीटार हो ।	वा मुगीटार गाउँ हो ।
यी नानीहरु पढ्छन् ।	वा छानाछुनी पढ्सत् ।
यो गाउँ रजगाउँ हो ।	या रजगाउँ हो ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ५ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा तृतीय पुरुषमा ऊ, उनी, त्यो, यी जस्ता सर्वनामको प्रयोग गरिन्छ भने माझी भाषामा 'वा', 'या' प्रयोग भएको पाइन्छ । यसरी तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा तृतीय पुरुषको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

आदर

आदररहित

नेपाली भाषामा 'तँ, उनी' जस्ता शब्दको प्रयोग हुन्छ भने माझी भाषामा 'तुइ, वा' जस्ता सर्वनामको प्रयोग पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका ६: आदररहितको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
तँ घर जा ।	तुइ घर जा ।
तँ खाजा खा ।	तुइ खाजा खा ।
उनी केटी हुन् ।	वा छुनेनी हो ।
काले यहाँ छ ।	काले यिछ्छी रस ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०

तालिका ६ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा आदररहितमा 'तँ, उनी' जस्ता शब्दको प्रयोग हुन्छ भने माझी भाषामा 'तुइ, वा' जस्ता सर्वनामको प्रयोग पाइन्छ त्यसैले आदररहितमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

मध्यम आदर

नेपाली भाषामा 'यी, उनी, तिमी' जस्ता सर्वनामको प्रयोग हुन्छ भने माझी भाषामा 'तुइ, वा' जस्ता शब्दको प्रयोग पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका ७: मध्यम आदरको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
उनी असल छन् ।	वा मानस मजार रस ।
यी नेपाली हुन् ।	वा नेपाली हो ।
छोरो क्याम्पस गयो ।	बेटा क्याम्पस जाइले ।
तिमी उसलाई बोलाऊ ।	तुइ बालाइ बालाइ ।
सीता दौडदैछिन् ।	सीता व्यक्तिन गर्स ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ७ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा 'यी, उनी, तिमी' जस्ता सर्वनामको प्रयोग हुन्छ भने माझी भाषामा 'तुइ, वा' जस्ता शब्दको प्रयोग पाइन्छ, त्यसैले यी दुवै भाषाको मध्यम आदरको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

उच्च आदर

नेपाली भाषाको उच्च आदरार्थीमा स्रोता सन्दर्भ जनाउने सर्वनाम 'तपाईं' हो र अन्य सन्दर्भ जनाउने सर्वनाम 'उहाँ' हो तर माझी भाषामा चाहिँ उच्च आदरार्थी स्रोता सन्दर्भमा 'तुइ' ले जनाउँछ । उदाहरणका लागि –

तालिका ८: उच्च आदरको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
तपाईं यता आउनुहोस् ।	तुइ यता अखे आवे ।
तपाईंले अेत खन्नु भयो ।	तुइ खेत खन्ले ।
उहाँले खाना खानुभयो ।	तुइ भात खाइले ।
बाले छोरालाई बोलाउनु भयो ।	बुवा बेटालाई बलाइ ।
आमाले खाना बनाउनु भयो ।	आमान् भात पकाइल ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ८ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा उच्च आदरमा 'तपाईं, उहाँ' जस्ता सर्वनामको प्रयोग भएको छ भने माझी भाषामा 'तुइ' जस्ता शब्दको प्रयोग पाइन्छ, त्यसैले यी दुवै भाषाको उच्च आदरको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

उच्चतर आदर

नेपाली भाषामा सर्वनामका रूपमा 'हजुर' शब्दले स्रोता सन्दर्भ जनाउँछ, र यसको अन्य सन्दर्भ जनाउने सर्वनाम चाहिँ देखिदैन माझी भाषामा 'तोरा' शब्दको प्रयोग हुन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका ९: उच्चतर आदरको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
हजुर आइबक्सियोस् ।	तोरा आइपुरला बसौं ।
हजुर कता गइबक्सनु भयो ।	तोरा कथुन हिन्ला ।
राजासाहेब कुरा बुझिबक्सनु हुन्छ ।	राजातोरा या कुरा बुझ्ला ।
रानीसाहेब कुरा बुझिबक्सनु हुन्छ ।	रानीतोरा या कुरा बुझ्ला ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ९ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा 'हजुर' सर्वनामको प्रयोग हुन्छ भने माझी भाषामा 'तोरा' शब्दको प्रयोग पाइन्छ, त्यसैले यी दुवै भाषाको उच्चतर आदरको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

विशेष आदर

उच्च आदरार्थीकै प्रसँग विशेषमा मानबोधक 'आफू' शब्दको प्रयोग भएको भेटिन्छ, भने माझी भाषामा 'उई', 'तु' शब्दले विशेष आदर स्रोता सन्दर्भ बुझाउँछ । उदाहरणका लागि –

तालिका १०: विशेष आदरको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
आफू त घर गइन्छ ।	उई त घर जाइसु ।
आफू कहिले आउनु भयो ।	तु कखन आइल ।

उहाँ आजभोलि कहाँ हुनुहुन्छ ।	तु आजकाल कछी रसस ।
यहाँ कता हुनुहुन्छ ।	तु कछी रसस ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १० मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा 'आफू, यहाँ, उहाँ' जस्ता सर्वनामको प्रयोग भएको छ भने माझी भाषामा 'उई, तु' जस्ता शब्दको प्रयोग पाइन्छ त्यसैले यी दुवै भाषाको विशेष आदरको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

काल

(अ) भूतकाल

भूतकालका सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त गरी चारवटा पक्ष छन् । यसैका आधारमा माझी भाषाका भूतकालका पक्षहरूको वर्णन गरिएको छ ।

(१) सामान्य भूतकाल

सामान्य भूतकालमा धातुमा 'यो,ई,यौँ,यौ' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इलै, इले, इल' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

शब्दगत तहमा तुलना

तालिका ११: सामान्य भूतकालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
गयो	जाइलै
गई	जाइलै
गइन्	विजाइले
आई	आवे/आले
आयौँ	आइनाइ

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका ११ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा सामान्य भूतकालको धातुमा 'यो,ई,यौँ,यौ' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इलै, इले, इल' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले सामान्य भूतकालमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(२) अपूर्ण भूतकाल

अपूर्ण भूतकालमा धातुमा 'तै, दै, तो, दो मा थिएँ, थियौँ' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'बाटे, तिड, तिन मा इले, गर्से, गर्ते, गर्सेत' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १२: अपूर्ण भूतकालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
ऊ यता आउँदै थियो ।	होइ ओथौँनीबाटे आइले ।
हामी जाँदै थियौँ ।	हाई जाइतिड गर्से ।
उनीहरु गीत गाउँदै थिए ।	ओलन गीत गइतिड गर्सेत ।
यो केटो हिँदै थियो ।	वा छोडारी हिँडतिन गर्तेल ।
उनी यता आउँदै थिइन् ।	वा आतिन गर्तेली ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०

तालिका १२ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा अपूर्ण भूतकालको धातुमा 'तै, दै, तो, दो मा थिएँ, थियौँ' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'बाटे, तिड, तिन मा इले, गर्से, गर्ते, गर्सेत' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले अपूर्ण भूतकालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(३) पूर्ण भूतकाल

पूर्ण भूतकालमा धातुमा 'एका, एकी, एको मा थिएँ, थिई, थियौँ' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इली, इल, तेल, मा रैल, रैली, थली' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १३: पूर्ण भूतकालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
उनी गाएकी थिइन ।	वा जाइली रैली ।
यो केटोले गीत गाएको थियो ।	वा छोडारी गीदाइतेल ।
हामी आएका थियौं ।	हाई आइल रैल ।
रामले घाँस काटेको थियो ।	वा रामले घाँस काट्थी थल्ल रैल ।
सीताले तरकारी पकाएकी थिइन् ।	वा सीतान् साग पाकाइ थली ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १३ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा पूर्ण भूतकालको धातुमा 'एका, एकी, एको मा थिएँ, थिईं, थियौं' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इली, इल, तेल, मा रैल, रैली, थली' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले पूर्ण भूतकालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(४) अभ्यस्त भूतकाल

अभ्यस्त भूतकालमा धातुमा 'थ्यो, थी, थे, थ्यौं,' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतेनन् , तिइ गर्तेल, इतेल, तेरै नाइ' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १४: अभ्यस्त भूतकालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
उनीहरु स्कूल आउंथ्ये ।	होलत स्कूल आइतेनन् ।
त्यो व्याकरण पढ्थ्यो ।	वा व्याकरण पढ्तिइ गर्तेल ।
ऊ गीत गाउंथ्यो ।	वा गीत गाइतेल ।
म क्याम्पस पढ्थ्येँ ।	मुइँ क्याम्पस पढ्तेरैनाइ ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १४ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा अभ्यस्त भूतकालको धातुमा 'थ्यो, थी, थे, थ्यौं,' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतेनन् , तिइ गर्तेल, इतेल, तेरै नाइ' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले अभ्यस्त भूतकालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(५) अज्ञात भूतकाल

अज्ञात भूतकालमा धातुमा 'एछ, एछु, एछस, एछौ, एछन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतिन, नानै, तिन' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १५: अज्ञात भूतकालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
हामी माछा मार्नेछौं ।	हाई माछा मार्से ।
ऊ मन्थली जानेछ ।	होइ मन्थली जाइतिन गर्सु ।
उनीहरु काठमाडौँबाट आउनेछन् ।	ओलत् नेपाल आइतिन गर्स ।
म घर आउनेछु ।	मुइ घर जानानै ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १५ मा उल्लेख भएअनुसार अज्ञात भूतकालमा धातुमा 'एछ, एछु, एछस, एछौ, एछन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतिन, नानै, तिन' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले अज्ञात भूतकालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(आ) वर्तमान काल

(१) सामान्य वर्तमान काल

सामान्य वर्तमान कालमा धातुमा 'छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'सुँ, इसुँ, इसे, इस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १६. सामान्य वर्तमान कालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
म पढ्छु ।	मुई पढ्सुँ ।
ऊ घर जान्छ ।	वा घर जाइसुँ ।
हामी आउँछौं ।	हाई आइसे ।
सुन्तली माइत जान्छन् ।	सुन्तली माइत जाइस ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १६ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषाको सामान्य वर्तमान कालमा धातुमा 'छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'सुँ, इसुँ, इसे, इस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले सामान्य वर्तमान कालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(२) अपूर्ण वर्तमान काल

अपूर्ण वर्तमान कालमा धातुमा 'तै, दै, तो, दो छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतिन, निन मा रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १७: अपूर्ण वर्तमान कालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
ऊ सहर आउँदै छ ।	वा सहर आइतिन रस ।
तिनीहरु गाउँदै छन् ।	वालत गीदातिन रस ।
यो मानिस पढ्दै छ ।	वा मानस पढनिन रस ।
हामी हिड्दै छन् ।	हाई हिदतिन रैसे ।
उनीहरु जाँदै छन् ।	वालत जाइतिन रस ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १७ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा अपूर्ण वर्तमान कालको धातुमा 'तै, दै, तो, दो छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतिन, निन मा रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले अपूर्ण वर्तमान कालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(३) पूर्ण वर्तमान काल

पूर्ण वर्तमान कालमा धातुमा 'एका, एकी, एको छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतिन, निन मा रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १८: पूर्ण वर्तमान कालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
त्यो मानिसले गीत गाएको छ ।	वा मानस गीत गाइतिन गर्स ।
रामले गृहकार्य गरेको छ ।	रामिन गृहकार्य गर्निन रस ।
ऊ घर गएको छ ।	वा घर जाइलस ।
रमिलाले गाएकी छन् ।	रमिलाले गाएकी हक्स ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १८ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा पूर्ण वर्तमान कालको धातुमा 'एका, एकी, एको छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'इतिन, निन मा रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले पूर्ण वर्तमान कालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(इ) भविष्यत् काल

(१) सामान्य भविष्यत् काल

सामान्य भविष्यत् कालमा धातुमा 'नेछ, नेछु, नेछे, नेछिन्, नेछस, नेछौ, नेछन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'इना रस, सुँ, तिन रस, इनार रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका १९: सामान्य भविष्यत् कालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
उनी घर जानेछिन् ।	वा घर जाइना रस ।
म काठमाडौं जानेछु ।	मुइँ नेपाल जासुँ ।
ऊ काम गर्नेछ ।	वा काम गर्तिन रस ।
यो बारीमा जानेछ ।	वा बारीमा जाइनार रस ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका १९ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा सामान्य भविष्यत् कालको धातुमा 'नेछ, नेछु, नेछे, नेछिन्, नेछस, नेछौ, नेछन्' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'इना रस, सुँ, तिन रस, इनार रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले सामान्य भविष्यत् कालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(२) अपूर्ण भविष्यत् काल

अपूर्ण भविष्यत् कालमा धातुमा 'तै, दै, तो, दो, ति, दि मा छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'तिन गर्स,' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका २०: अपूर्ण भविष्यत् कालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
ऊ मन्थली जादै हुनेछ ।	वा मन्थली जाइतिन गर्स ।
म काम गर्दै हुनेछु ।	मुइँ काम गर्तिन रसुँ ।
यो लेख्दै हुनेछ ।	वा लेखिन गर्स ।
हामी तामाकोशी तर्दै हुनेछौं ।	हाइँ तामाकोशी पार हाक्तिन गर्से ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २० मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा अपूर्ण भविष्यत् कालको धातुमा 'तै, दै, तो, दो, ति, दि मा छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'तिन गर्स,' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले अपूर्ण भविष्यत् कालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(३) पूर्ण भविष्यत् काल

पूर्ण भविष्यत् कालमा धातुमा 'एका, एकी, एको मा छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बन्दछ भने माझी भाषामा धातुमा 'तिन गर्स, तिन रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ । उदाहरणका लागि –

तालिका २१: पूर्ण भविष्यत् कालको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
ऊ घर गएको हुनेछ ।	वा घर जातिन गर्स ।
मैले गृहकार्य लेखेको हुनेछु ।	मुइँ गृहकार्य लेखसुँ ।
यो बोलेको हुनेछ ।	वा छोडारी बात मर्तिन रस ।
हामी तामाकोशी तरेको हुनेछौं ।	हाइँ तामाकोशी पार गरिसक्ले ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २१ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा पूर्ण भविष्यत् कालको धातुमा 'एका, एकी, एको मा छ, छु, छे, छिन्, छस, छौ, छन्' जोडिएर क्रियापद बनेको छ भने माझी भाषामा धातुमा 'तिन गर्स, तिन रस' जोडिएर क्रियापद बनेको पाइन्छ त्यसैले पूर्ण भविष्यत् कालको तहमा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

भाव

नेपालीमा क्रियाका मुख्य अर्थमा भाव तीन किसिमका छन् : सामान्यार्थ, विध्यर्थ, र निश्चयार्थ । यसैका आधारमा माझी भाषाको भावको वर्णन गरिएको छ ।

(१) सामान्यार्थ

नेपाली र माझी भाषाको सामान्यर्थका उदाहरणहरु निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

तालिका २२: सामान्यार्थको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
म घर जान्छु ।	मुई घर जासुँ ।
ऊ स्कूल जादिन ।	वा घर विजाउ ।
हामी मन्थली गएनौं ।	हाई मन्थली विजाए ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २२ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा सामान्यर्थमा करण क्रियापदको धातुमा छ, छु, छन्, छिन्, छेस् जोडिएको छ भने माझी भाषाको सामान्यर्थमा यस्तो खासै नियम नभए तापनि धातुमा सुँ, रस जस्ता सामान्य प्रत्यय जोडिएर करण क्रियापद बन्दछ । त्यस्तै गरी नेपाली भाषामा अकरण बनाउँदा आदि, मध्ये र अन्त्यमा 'न' को प्रयोग गरिन्छ भने माझी भाषामा यस्तै नियम नभए पनि क्रियापदको अगाडि 'बि' -जादिन=विजाउ)जोडिएको पाइन्छ । त्यसैले सामान्यर्थको क्रियापदमा व्यतिरेकी रहेको पाइन्छ ।

(२) विध्यर्थ

(अ) आज्ञार्थ

नेपाली र माझी भाषाको आज्ञार्थका केही वाक्यगत उदाहरण यस प्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

तालिका २३: आज्ञार्थको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
तँ घर जा ।	तुई घर जा ।
तिमी यहाँ आऊ ।	तुई हेतै आवे ।
तिमी यो काम गर ।।	तुई या काम गर ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २३ मा नेपाली र माझी भाषा तुलना गरिएको छ । नेपाली भाषामा वक्ता वा लेखकको आज्ञा, हुकुम, आदेश आदि वृत्ति बुझाउने क्रियाको रूप आज्ञार्थ पाइन्छ भने माझी भाषामा पनि आज्ञार्थमा एउटै पाइने भएकाले व्यतिरेकी पाइदैन । यसरी तुलना गर्दा खासै भिन्नता नभएकाले नेपाली र माझी भाषामा व्यतिरेकी पाइदैन ।

(आ) इच्छार्थ

नेपाली र माझी भाषाको इच्छार्थका केही वाक्यगत उदाहरण यस प्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

तालिका २४: इच्छार्थको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
तिम्रो कल्याण होस् ।	तोरो कल्याण हकेस ।
म पानी लिन जाऊँ ।	मुई पानी लेइ जाऊँ ।
तिम्रो इच्छा पूरा होस् ।	मरो इच्छा पूरा हकेस ।
हामी स्कूल जाऔं ।	हाइ स्कूल जाइसे ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २४ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा वक्ता वा लेखकको अनुरोध, अनुनय, विन्ती, प्रार्थना, इच्छा आदिको वृत्ति बुझाउने भाव इच्छार्थमा पाइन्छ भने माझी भाषामा पनि आफ्नै रूप पाइन्छ । उदाहरणको लागि : होस् – हकेस, जाऔं – जाइसे, जाऊँ – जाऊँ आदि यसरी हेर्दा नेपाली र माझी भाषामा इच्छार्थको तहमा व्यतिरेकी रहेको पाइन्छ ।

(इ) अनिश्चयार्थ

(क) सम्भावनार्थ

नेपाली र माझी भाषाको सम्भावनार्थका केही वाक्यगत उदाहरण यस प्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

तालिका २५: सम्भावनार्थको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
यो काम भोलि सकिएला ।	या काम कालु सकिसिर ।
मेरो बुबा आनुहुन्छ होला ।	मेरो बुबा आइस हक्येक ।
म घर बसुंला ।	मुई घरै बसुं ।

छोरो आज आउँछ होला ।

बेटाक आज आइस हकथेक ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २५ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा निश्चित नभइसकेका कुराको अनुमान वा सम्भावना बुझउने भाव सम्भावनार्थ पाइन्छ भने माझी भाषामा पनि पाइन्छ । उदाहरणको लागि : सकिएला – सकिसिर, होला – हकथेक, बसुँला आदि यसरी हेर्दा नेपाली र माझी भाषामा व्यतिरेकी पाइन्छ ।

(ख) सङ्केतार्थ

नेपाली र माझी भाषाको सम्भावनार्थका केही वाक्यगत उदाहरण यस प्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

तालिका २६: सङ्केतार्थको तुलना

नेपाली भाषा	माझी भाषा
शशीले बोलायो भने म आउँछु ।	हरिन वालाइले भने मुई आसुँ ।
तिमी आयौ भने मलाई साथी हुन्थ्यो ।	तुई आलासि मुलाई साथी हक्सत ।
विद्यार्थीले पढे भने सफल हुन्छन् ।	विद्यार्थीलत ढिला भने सफल हक्सत ।
तिमी गए काम सफल हुन्थ्यो ।	तुई जाइलान काम सफल हकनालती ।

(स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

तालिका २६ मा उल्लेख भएअनुसार नेपाली भाषामा क्रियाको व्यापार अवास्तविक र असाध्य छ भनेर बुझाउने भाव सङ्केतार्थ पाइन्छ भने माझी भाषामा आफ्नै शब्दको प्रयोग गरेको पाइन्छ त्यसैले व्यतिरेकी पाइन्छ ।

प्रस्तुत अध्ययनमा नेपाली र माझी भाषाको विचमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, र भावको तहमा तुलना गर्दा व्यतिरेकी पाइन्छ । नेपाली भाषामा जस्तै माझी भाषामा पनि लिङ्गमा आफ्नो छुट्टै शब्द रहेको छ । यसै गरी वचन, पुरुष, आदर, काल, र भाव सबै तहमा व्यतिरेकी पाइएको छ त्यसैले प्रस्तुत अध्ययनको मुख्य उद्देश्य रहेको हुनाले यिनै कुराहरू नै यो अध्ययनको प्राप्ति हो ।

निष्कर्ष

यस अध्ययनमा नेपाली र माझी भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ । रामेछाप जिल्लाको खाँडादेवी गा.पा. अन्तर्गत रहेको रजगाउँमा बसोवास गर्ने माझीहरूले बोल्ने माझी भाषाको अध्ययन गरिएको छ । यसरी अध्ययन गर्दा व्याकरणात्मक कोटिलाई मात्र समेटिएको छ । नेपाली भाषामा भैं माझी भाषामा पनि विभिन्न शब्दवर्गहरू पाइन्छन् । सर्वनाममा माझी भाषामा नेपालीमा जस्तै विभिन्न तहमा पाइँदैन । अंग्रेजी भाषामा द्वितीय पुरुष वाचन कै सर्वनाम थयग जस्तै माझी भाषामा तुइ शब्दले तँ, तिमी, तपाईंजस्ता द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनामको प्रयोग भएको देखिन्छ । माझी भाषामा नाता, कुटुम्ब, ज्वाइँ, सम्धीजस्ता नाता पर्नेलाई पनि उनीहरू 'तुइ' शब्दको प्रयोग गर्दछन् । माझी भाषाका भाषीहरूले संख्यावाची शब्द प्रयोग गर्दा नेपाली भाषाकै संख्यावाची विशेषण नै प्रयोग गरेको पाइन्छ । नेपाली भाषामा पनि विशेषणको रूप चलेको देखिँदैन । नेपाली भाषामा 'नु' धातुमा जोडिएर क्रियाको निर्माण भए मै माझी भाषामा त्यस्तो एउटै रूप भेटिँदैन । जस्तै खानु - खाइल, छ - रस, जा/जाऊ -जा, हुँ - हो, आउनु - आइल आदिबाट क्रियाको निर्माण भएको देखिन्छ । नेपाली भाषामा छ, छन् भैं माझी भाषामा समापिका क्रियाबोधक प्रत्ययहरू नेपालीमा जस्तै एउटै खालका पाइँदैनन् - रस, रसत्, आदि शब्दैपिच्छे, फरक पाइन्छ । त्यस्तै असमापिका क्रियाको निर्माणमा खास त्यस्तो शब्द छैन, समापिकाजस्तै प्रयोग हुन्छ । वचनको प्रभाव नेपाली भाषामा कर्ता र क्रियामा परेको पाइन्छ र माझी भाषामा पनि कर्ता र क्रियामा वचनको प्रभाव पाइन्छ । नेपाली भाषामा 'हरु' नाम र सर्वनाम दुवैका पछाडि प्रयुक्त भए पनि माझी भाषामा एउटै शब्द प्रयुक्त भएको पाइँदैन जस्तै : मानिसहरू- थुप्रै मान्छ्यामी, भैंसी-धेरै भैंसी, गोरुहरू-थुप्रा बदैँ, केटाहरू-धेरै छोडारी आदि । पुरुषको प्रभाव नेपालीमा जस्तै माझी भाषामा पनि कर्ता र क्रिया दुवैमा परेको पाइन्छ । लिङ्गको प्रभाव नेपाली भाषामा नाम, विशेषण र क्रियाको अभिव्यक्तिमा भएको पाइन्छ । माझी भाषामा लिङ्गको प्रभाव नेपालीमा भैं नाम, सर्वनाम र क्रियामा भएको पाइन्छ । आदरको प्रभाव नेपालीमा जस्तै माझी भाषामा पनि कर्ता र क्रिया दुवैमा परेको पाइन्छ । नेपाली भाषामा जस्तै माझी भाषामा पनि वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको व्यवस्था रहेको पाइन्छ । माझी भाषामा धातु+इलै/इले (जा+इलै/इले=जाइलै/जाइले)बाट भूतकाल, काल, धातु+सुँ, इसे, इसुँ, इस, तिन रस(पढ +सुँ=पढसुँ, आउनु+इसे =आइसे, आउनु=तिन रस=आइतिन रस आदि)बाट वर्तमान काल, धातु+इना रस, सुँ, इनार रस, तिन रस/रसुँ(जा+ इना रस = जाइना रस,जा+सुँ=जासुँ, जा+इनार रस=जाइनार रस, गर्+तित् रस=गर्तित् रस आदि)बाट भविष्यत् कालको निर्माण भएको देखिन्छ ।

नेपाली र माझी भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव र आदरको तहमा रहेर अध्ययन गरिएको छ । माझी भाषामा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव र आदरमा आफ्नै किसिमका शब्दहरू छन् त्यस्तै

गरी पुलिङ्ग र स्त्री लिङ्ग जनाउने शब्दहरू पनि आफ्नै रहेको पाइन्छ। यसरी हेर्दा व्याकरणात्मक कोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव र आदरमा व्यतिरेकी पाइन्छ।

शैक्षणिक उपादेयता

प्रस्तुत अध्ययन माझी भाषाको शब्दवर्ग र व्याकरणात्मक कोटिहरूको वर्णनका क्षेत्रमा केन्द्रित छ। यसमा नेपाली भाषाका सन्दर्भमा माझी भाषाको व्याकरणात्मक विश्लेषण गरिएको छ। यो अध्ययन शैक्षणिक प्रयोगका दृष्टिले नै तयार गरिएको हो। विद्यालय स्तरमा माझी भाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा अध्ययन र माझी भाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली अध्यापन गर्ने शिक्षकका विचमा रहेका समस्याहरू निराकरण गर्नमा यो अध्ययनले अवश्य नै सहयोग पुऱ्याउँछ। यसमा माझी भाषाका शब्दवर्ग र व्याकरणात्मक पक्षहरूको बारेमा वर्णन गरिएकाले शिक्षकले माझी भाषाका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने गलित पहिल्याउन र त्यसको आधारमा त्रुटि निराकरण गर्न पनि यो अध्ययन सहयोगी हुनेछ। त्यस्तै गरी भाषाका अध्ययताहरूका लागि प्रस्तुत अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउने कुराको आशा गर्न सकिन्छ।

सन्दर्भ सूची

- गौतम, वासुदेव (२०७९), नेपाली र माझी भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन, विश्वविद्यालय अनुदान आयोग, लघु अनुसन्धान शोध प्रबन्ध।
- थपलिया, भोजराज (२०४५), बोटे जाति एक परिचय, मोना थपलिया।
- पराजुली, कृष्णप्रसाद (२०५१), राम्रो रचना मीठो नेपाली, सहयोगी प्रेस।
- प्याकुरेल, विजया (२०४७), माझी जातिको सामाजिक सांस्कृतिक अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र।
- पोखेल, बालकृष्ण (सं.) (२०४०), बृहत् शब्दकोश, ने.रा.प्र.प्र.।
- पौड्याल, हीरामणि (२०४२), बोटे भाषाको अध्ययन, इन्दिरा पौड्याल बन्धु, चूडामणि (२०५०), भाषा विज्ञान, साभा प्रकाशन।
- बन्धु, चूडामणि (२०५२), नेपाली भाषा उत्पत्ति, साभा प्रकाशन,
- बन्धु, चूडामणि (२०५२), अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, रत्न पुस्तक भण्डार।
- यादव, रामवतार र चूडामणि (२०५०), 'दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण' कार्यपत्र।
- रिमाल, डिल्लीराम (२०५०), धिमाल भाषाको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र।
- विष्ट, डोरबहादुर (२०४२), सबै जातिको फूलबारी, साभा प्रकाशन।
- विष्ट, डोरबहादुर (१९८०), पिपुल अभि नेपाल (पाँ.सं.), रत्नपुस्तक भण्डार।
- शर्मा, जनकलाल (२०३९), हाम्रो समाज एक अध्ययन, साभा प्रकाशन।